

Paulus ad Hebræos, Horrendum est incidere in manus Dei viuentis, in Heb. 10. manus scilicet punitiuas & vtrices. Itaque adiecit de suo, dicentes: Si pœnitentiam non egerimus. Sed huic sensui non ita conuenit quod sequitur. Secundum enim magnitudinem eius, sic & misericordia eius cum ipso est. Pro quo Græcis eleganter est, *ὡς καὶ ἡ μεγαλοσύνη αὐτοῦ, εὐτὸς καὶ εἰς τὸ ἀγαθόν*, hoc est, Sicut enim maiestas eius, sic & misericordia eius: hoc est, quanta est eius maiestas, ob quam meritò metuendus est & colendus, tanta est & eius misericordia, ob quam bene de eo sperandum est. Secundum nostram ergo lectionem hæc sententia non est subiuncta ad declarationem illius, Incidemus in manus Dei, sed ad reddendum causam cur timentes Deum student sanctificare animas suas, & sese ad agendam pœnitentiam prouocant, videlicet quia non solum considerant metuendam magnitudinem maiestatis & potestatis ipsius, sed etiam amabilem magnitudinem misericordiæ eius. quæ duo ad pœnitentiam meritò impellere debent. Coniunxit hæc duo etiam David dicēs; Duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia. Psal. 61.

CAPVT TERTIVM.

1 Filij sapiētīæ, ecclesia iustorū, & natio illorū obediētia & dilectio.

Anc sententiam Græca nunc non habent, & non videtur vel præcedentibus vel sequentibus congruere, nisi forte addita sit tanquam præmium dicendorum de obedientia & dilectione parentibus exhibenda. Postquam enim superioribus capitibus egit de timore Dei, illum eximie cōmendans, & quid is efficiat aut requirat demonstrans, in principio huius capituli rectè post ea quæ pertinent ad præceptum de diligendo Deo, subiicit pleraque ad præceptum de honorandis parentibus pertinentia, quod inter omnia præcepta ad homines spectantia, primum est post præcepta Deum concernentia. Sensus autem huius sententiæ est: Filij sapiētīæ, hoc est, qui à sapientia rectè sunt instituti, sunt congregatio iustorum, & natio, hoc est, genus eorum, est obedientia & dilectio, hoc est, tales penitus sunt dediti obediētīæ & dilectioni, habentque hæc virtutes sibi proprias & familiares, vt quæ dicenda sunt de obedientia & dilectione, tales facillè sint præstituri.

2 Iudicium patris audite filij, & sic facite vt salui sitis.

Hispanicum exemplar habet, *Ἰμὸς τὸ πατὴρ*, Me patrem audite filij, vt author libri personam patris in se suscipiat. At altera lectio habet, *κρίμα τὸ πατὴρ*, Iudicium patris, quod magis placet. Vocat autem iudicium patris, sententiam patris, hoc est, id quod pater filio præscribit faciendum, & ex lege Dei illum docet. Sic, inquit, facite, sicut pater iudicat faciendum vt salui sitis. Multi libri habent, filij dilecti, at Græca tantum habent, filij.

Deus

- 3 Deus enim honoravit patrem in filijs, & iudicium matris exquirens firmavit in filios.

DEum dicit honorasse patrem in filijs, quia honore & autoritate affectum patrem, dum filijs præcepit honorem illi deferre, dicens: Honora patrem tuum & matrem. Iudicium matris firmavit in filios Dominus, quia præcepta & iussa matris ipsè suo illo præcepto rata fecit, diuinam eis autoritatem dando. Vnde addidit explicandi causa interpres, exquirens, hoc est, dum requirit vt iudicium & sententia matris fiat à filijs, ipsè illud iudicium firmum reddidit super ipsos filios.

- 4 Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratione dierum exaudietur.

- 5 Et sicut qui thesaurizat, ita & qui honorificat matrem suam.

GRæca aliter quædam habent, & pauciora. Sic enim pro his duabus sententijs vnicam habent, *ὁ πᾶν πατέρα, ἰξιλᾶσται ἁμαρτίας, καὶ ὡς ἀποδύσασαι ἴωρ ὁ δεξιᾶ (ὡρ μητέρα αὐτῶν).* Qui honorat patrem, expiat peccata, (vel veniam impetrat peccatorum,) & qui honorat matrem suam, est velut qui thesaurizat. Duo ergo bona significat filios assequi per honorem parentum, nempe malorum admissorum condonationem, & bonorum siue temporalium siue spiritualium comparisonem. Per quæ significat quàm sit honor parètibus delatus Deo gratus, vt pote propter quem & facilius exaudit deprecantes pro peccatis, & copiosius bona sua eis communicat. Vt ergo nostra lectio proposito conueniat, cum dicitur; qui diligit Deum, intelligendum est; Qui diligit Deum, adimplendo præceptum honorandi parètes, de quo hic agitur; is exorabit pro peccatis, hoc est, faciliè impetrabit veniam admissorum peccatorum: in super & Dei dono continebit se ab illis, ne rursus in ea incidat, & in oratione dierum suorum, hoc est, in oratione quotidiana qua omnibus diebus vitæ suæ orat, exaudietur.

- 6 Qui honorat patrem, iucundabitur in filijs, & in die orationis suæ exaudietur.

- 7 Qui honorat patrem, vita viuet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem.

EXplicatus iam aperit bona quæ consequuntur filij honorando parentes. Et primum quidem dicit; quod iucundabitur in filijs, quia cum omnes naturaliter posteritatem desiderant, Dei beneficio talis desideratum semen obtinebit, idque tale quod non mœrorem, sed voluptatem asferet. Deinde quod omnium votorum suorum à Deo compos fiet. Et peculiariter quod vita viuet longiore iuxta legis promissionem; vt sis longæuus super terram. Præterea quod refrigerabit matrem, hoc est, eam recreabit & reficiet, pro doloribus ipsius & sollicitudine, gaudio & quiete animi eam afficiens. Est enim hic verbum *ἐναπαύσει*, vt & apud

Matthæum; Venite ad me omnes, & ego reficiam vos. vnde est ἀναπαύσιν, Matth. 11. quod interpres ibi vertit requiem: Et inuenietis requiem animabus vestris. Jerem. 6. vertit. Et inuenietis refrigerium animabus vestris. Pro obedit patri, Græcis est, qui obedit Domino.

8 Qui timet Dominum honorat parentes, & quasi dominis seruiet his qui se genuerunt.

9 In opere & sermone & patientia honora patrem tuum.

10 Ut superueniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in nouissimo maneat.

11 Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta.

DOcet ad timorem Domini pertinere honorem parentum, & in quo hic honor consistat, nempe vt filij non tantum externam eis reuerentiam deferant, sed pro beneficio generationis seruiant eis tanquam dominis suis, non gerendo se erga eos tanquam sibi pares, sed tanquam superiores suos, quorum iussis sit obediendum, & quorum commodis sit studendum. Modum honoris debiti magis explicat, cum subiicit: Honora patrem tuum in opere & sermone, promptè scilicet illi obediendo, seruiendo, & subueniendo, ac benignè & humiliter ei loquendo. Noster addidit tertium, quod non est Græcis, Et omni patientia, vt videlicet patienter toleret filius parentum defectus si qui sint, & præceptorum rigorem non detrectet. In eo quod sequitur, vt superueniat tibi benedictio à Deo, Græcis pro, à Deo, est, ab hominibus. Nec est eis illud quod adijcitur, & benedictio illius in nouissimo maneat: Deinde per causalem sequitur, Benedictio enim patris, &c. Quæ sententia significat quanti Deus faciat vel benedictionem vel maledictionem filiorum à parentibus profectam, cum Deo faciente fiat vt ad benedictionem parentum domus filiorum, hoc est, eorum familiæ & res stabiliantur: contra ad eorum maledictionem etiam fundamenta domorum eradicentur, hoc est, penitus subuertantur eorum domus, familiæ atque progenies, quemadmodum patuit in benedictione & maledictione Noë & aliorum patriarcharum. Lege & Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 8. quid maledictio matris in decem filijs operata sit. Ad Noë maledicentem suo filio Cham respexisse etiam videtur Sapiens hic, cum subiicit:

12 Ne gloriaris in contumelia patris tui, non est enim tibi gloria, sed confusio.

13 Gloria enim hominis ex honore patris sui, & dedecus filij pater sine honore.

Insinuat ergo non imitandum Cham, qui nudatum patrem ridendum fratribus exposuit. Sunt enim quidam adeo perversi & impij, vt ex parentum ignominia sibi gloriam quærant, volentes eis videri & sapientiores

Exo. 20. e
Deute. 5. b
Matt. 15. a
Mar. 7. b
Ephe. 6. a
Gen. 27. d
& 49. a

tiores & meliores, gloriantesq; quod eos superent, & ob id eorum vitia & ignominiam quam celare debuerant prædicantes. Cuius exemplum etiam est in Absalone, qui causabatur non fuisse constitutum à rege quemquam qui audiret quærentes iudicium. Porro, contumelia, hic ponitur pro ignominia & infamia. Græcè enim est ἀπμία, sicut & mox postea, ubi habemus: Non est enim tibi gloria, sed confusio. Ubi Græcis est, ἡ γὰρ ἔστι σοι δόξα, πᾶσι δὲ ἀτιμία, hoc est, non est enim tibi gloria, patris infamia.

14 Fili suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius.
15 Et si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas eum in virtute tua.

Hic iam docet ad honorem parentum peculiariter pertinere, ut filij parentum inopiæ succurrant, eos non contristent, eorumque defectus tolerant, nec ob illos contemnant. Pro, suscipe senectam patris tui, Græcis est, ἀντιλάβε εὐ γάρ τε πατρὸς σε, hoc est, subleua vel suscipe in senectute patrem tuum. Vnde & nostra lectio sic est accipienda, ut suscipere senectam, sit eam subleuare, succurrendo inopiæ eius, & consolatione eam erigendo, cum sibi ferè senes sufficere non possunt. Et quoniã non solum egestas senibus obtingere solet, sed & sapientiæ atque prudentiæ defectus, rectè subiungit: si defecerit sensu, hoc est prudentia, est enim Græcis οὐκ εἶσι, veniã da: nec spernas eum in virtute tua, hoc est, propter vires tuas, videlicet quia illum iuuenis superas acumine mentis & fortitudine corporis.

16 Eleemosyna enim patris non erit in obliuione. Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum, & in iustitia ædificabitur tibi.

Eleemosynam patris vocat beneficentiam patri exhibitam, siue eum subuenitur eius necessitati, siue dum ignoscitur eius deficientiæ. Cæterum dubium est quid sit quod sequitur, pro peccato matris restituetur tibi bonum. Et quidam sunt libri qui habent, pro bono facto matris. Sic enim quidam corrigendum putauerunt, quod absurditas alioqui in sermone videretur, cum tamen Græcis sit, ἀντιμαρτυρίων, hoc est, pro peccatis, quauis illis non addatur, matris. Lyranus exponit pro peccato matris, hoc est, pro eleemosyna ad remissionem peccati eius facta, ut sit sensus: Restituetur tibi bonum pro eo quod fecisti pro peccato matris delendo. Urbanus peccatum hic accipit pro hostia pro peccato, sicut accipitur 2. Corint. 5. cum dicitur Christus factus pro nobis peccatum, ut significetur eleemosyna & sacrificium pro matris peccato oblatum. Sunt qui simplicius & melius intelligunt pro peccato matris tolerato à te patienter, Græcis pro duobus illis membris quæ nos legimus: Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum, & in iustitia ædificabitur tibi, tantum est, καὶ ἀντιμαρτυρίων καὶ εὐνοικὸν δομηθήσεται σοι, hoc est, & pro peccatis reædificabitur tibi. Quo significatur compensatio, qua in peccatis eius qui benefacit parentibus habetur ratio, ut cum propter peccata sua merea-

mereatur pœnam, remissis peccatis, & liberetur à debita pœna, & Dei beneficio reparatur atque erigatur, quomodo quidam intelligunt illud, *Isaïæ 40.* Sulcepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Ad hunc sensum vt nostra lectio accedat, illud, pro peccato matris, intelligi potest significare peccata quæ filij frequenter, in iuuentute maxime, committunt contra parentes, quorum punitionem euadunt per beneficentiam postea eis præstitam. Itaque sensus erit: Beneficentia patri exhibita non erit in obliuione coram Deo, sed illius Deus semper recordabitur. Nam pro peccatis à te subinde prius in matrem commissis, cum grauis debeatur tibi punitio, restituetur tibi bonum à Deo, & per iustitiam quam operaris erga parentes, fiet tibi ædificatio, hoc est, recuperatio & restitutio eorum bonorum, quæ per peccata tua amisisti, aut vt amitteres meruisti. Aut genitiuus, matris, construi potest cum bonum, vt sit sensus: pro peccatis tuis restituetur tibi bonum matris, hoc est, beneficium quod matri contulisti, sicut eleemosynam patris vocat, eam, quæ patri est impensa, benignitatem. Quod obscurius his verbis est dictum, clarius explicatur sequenti sententia.

17 Et in die tribulationis commemorabitur tui, & sicut in sereno glacies, soluentur peccata tua.

IN verbo, commemorabitur, intelligitur ipsa patris eleemosyna, significaturque quod ea in die tribulationis pro te causam tuam aget apud Deum, ita vt alijs afflictis tu sis liber, aut in tribulationem aliquam merito tuorum peccatorum prolapsus, ab ea merito beneficentiæ patri exhibitæ libereris, ita vt sicut glacies soluitur per auræ serenitatem, solis scilicet ardore tunc glaciem dissolvente: sic etiam tunc soluantur peccata tua, & pro tristibus læta succedant. Aptâ comparatione peccata glaciei, eleemosynam verò serenitati ac solis splendore comparat. quod sicut glacies frigoris rigore concreuit, ac tristitiam temporis inducit: ita & peccata ex charitatis defectu contrahuntur, ac calamitatum mœrorem afferunt. Sicut autem per solis splendorem & ardorem glacies soluitur, eaque soluta, succedit auræ fauor & gratia: ita & per eleemosynâ, mentis frigiditate sublata, reuertitur benignitas & beneficentia. Notandum autem quantam emphasim habeat quod in die tribulationis dicat peccata soluenda, sicut in sereno glacies, significans diem tribulationis vertendam in diem serenam, ac cum alijs erit dies nubilus, misericordie fore serenû.

18 Quàm malæ famæ est qui derelinquit patrem, & est maledictus à Deo qui exasperat matrem.

PRO, malæ famæ, Græcis est, *βλασφημῶν*, quæ dictio significat & maledicum & execrabilem, hoc est, eum qui apud omnes malè audit. In quo secundo significato accipitur à quibusdam hoc loco, vt bene verterit interpretes, quàm malæ famæ est is qui derelinquit patrem; non succurrendo scilicet ei in necessitatibus ipsius.

Potest

Potest tamé quod Græcis est, *ὡς βλάσφημος*, iuxta primam significatio-
nem verti etiam sic, veluti blasphemus, hoc est, maledicus, vt alludatur
ad legem quæ est Exod. 21. & Leuit. 20. Qui maledixerit patri suo ac
matri, morte moriatur: & significetur eum qui patrem in necessitate de-
ferit, morte dignum esse, non secus quàm is qui patri suo maledicit. Cui
sensui magis conuenit quod sequitur, & est maledictus à Deo, qui exa-
sperat matrem; hoc est, qui eam vel sua rebellione, vel sua desertione ad
iram prouocat & exacerbat.

19 Fili in mansuetudine opera tua perface, & super hominum glo-
riam diligèris.

Post doctrinam eam qua specialiter hortatus est ad humanitatem &
beneficentiam parentibus exhibendam, progreditur ad docendum
generalem tum humanitatem tum beneficentiam: primùm quidem hu-
manitatem & modestiam erga omnes exhibendam requirens, deinde
& beneficentiam egenis omnibus præstandam. Fili, inquit, cum man-
suetudine opera tua perface atque exequere. Mansuetudo enim valde
commendat hominis opera, eaquæ vttiliora alijs reddit: vnde sequitur;
& super hominum gloriam diligèris; pro quo Græcis est, *καὶ ὑπὲρ ἄλλων
πρὸς ἀγαπῆσαι*, hoc est, ab homine probato diligèris, vel pro ho-
mine probato, accepto vel grato diligèris. Nam præpositio *ὑπὲρ* nōnun-
quam ponitur *ὑπὲρ πρὸς*. Nostra lectio sic recte accipitur, propter man-
suetudinem diligèris magis quàm ob gloriam hominum, hoc est, splen-
dorem aliquem & excellentiam humanā. Quo significatur, mansuetudi-
nem homini magis conciliare dilectionem aliorum, quàm gloriam &
sublimem aliquem apud homines statum, qui metū potius incutit quàm
amorem. Aut est sensus: præter gloriam quàm apud homines obtinebis,
etiam consequèris hoc vt ab eis diligaris.

Philip. 2. a 20 Quanto magnus est humilia te in omnibus, & coram Deo in-
uenies gratiam.

Quoniam mansuetudo subsistere nequit, nisi per humilitatem, rectè
post mansuetudinem hortatur ad humilitatē & modestiam, quam
Matth. 11. etiam Christus mansuetudini coniunxit, dicens; Discite à me quia mitis
sum & humilis corde. Græcis autem est; Quanto magnus es, tanto
humilia te in omnibus; pro eo quod est; quanto maior es, tanto magis
humilia te. Cuius sententiæ vtillissimæ rationem duplicem reddere licet,
alteram ad homines, alteram ad Deum pertinentem. Nam quod ad ho-
mines attinet, quo quis in sublimiori gradu est constitutus, sicut magis
subiectus est multorum inuidiæ, & cum multis negotia cōmunia habere
debet: ita magis adniti debet, vt modestia ac demissione sui & inui-
diam declinet ac superet, & facta sua commendet, vttilioraque reddat.
Quod verò ad Deum pertinet, quo quis maior est, hoc demissius agno-
scere debet se plura à Deo accepisse, itemque se ad ampliorem rationem
illi red-

illi reddendam astrictum esse, iuxta illud Gregorij homil. 9. in euang. Cùm augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tantum ergo esse humilior, atque ad seruiendum Deo promptior quisque debet esse ex munere, quanto se obligatiorem esse conspiciat in reddenda ratione. D. Augustinus citat hanc sententiam lib. de sancta virginitate cap. 31. vbi legit, tantò humilia. Et indicat tertiam rationem huius sententiæ, nempe propter maius superbiæ periculum. Mensura, inquit, humilitatis cuique ex mensura ipsius magnitudinis data est, cui est periculosa superbia, quæ amplius amplioribus insidiatur. Post hanc sententiam sequitur apud Græcos in Complutensi æditione sententia quæ in nostris deest, & similiter in Germanico exemplari, qua declaratur quod dictum est; coram Deo inuenies gratiam. Multi excelsi & gloriosi, sed mansuetis reuelantur secreta. Cui conuenit illud Psalmi: Docebit mi- Psal. 24. res vias suas. Sed quod sequitur magis cohæret cum nostra lectione.

21 Quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur.

IDeo, inquit, inuenies gratiam coram Deo per humilitatem, quia solus Deus est cui competit magna potentia, quia solus omnia quæ vult facit: & ab humilibus honoratur, quia illi eius potentiam agnoscere se declarant, dum humiliant se sub potenti manu Dei, cùm contrà superbi qui Deo obedire recusant, nec eum metuunt, Dei honori quantum in ipsis est, detrahunt. Vnde & Iacobus secutus Salomonem dicit; Iaco. 4. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

22 Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Prou. 25. d

Post humilitatem & modestiam in agendo & conuiuendo alijs, requirit & humilitatem in appetenda scientia & rerum cognitione. Addunt Græca in Complutensi æditione in utroque membro aduerbium aliquod; Altiora te ne quæsieris *ἐνασδιήτως*, hoc est, imprudenter vel inconsideratè: & fortiora te ne scrutatus fueris *ἀφροσύνη*, hoc est, stultè, quasi non prohibeatur omnis horum inquisitio, sed tantum immodica & stulta. Sed Germanica æditio hæc aduerbia non habet. Altiora & fortiora vocat maiora & difficiliora, quàm ut quis ea assequi intelligendo possit, quæque superant intelligentiæ vires. Hoc ergo hic monet Sapiens quod Paulus: Non plus sapere quàm oportet Roma. 12. sapere, sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Periculum quod est in hoc vitio curiositatis & temeritatis, indicat Sapiens in Prouerbijs: Qui scrutator est, inquit, maiestatis, Prou. 25. opprimetur à gloria.

23 Sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.

24 Non est tibi necessariū ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis.

25 In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius non eris curiosus.

GRÆCIS non est illa pars, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus, sicut nec in sequenti sententia, vbi idem apud nos repetitur. Videtur appositum vt operibus nostris Dei opera opponantur, quasi dicat, cogita assidue opera quæ tibi incumbunt facienda, Dei verò pleraque opera noli curiosè inquirere. Cuius causa prima subiungitur: Non est enim tibi necessarium ea quæ abscondita sunt, hoc est, quæ captū tuum excedunt, quæque Deus hominibus non voluit manifestare, videre oculis tuis; quasi dicat, necessarijs rebus cognoscendis tantum vacādum est. Vnde subdit: In superuacuis rebus, hoc est, in superfluis, quæque ad vitæ institutionem & necessariam vel vtilem cognitionem non pertinent, noli scrutari multipliciter.

26 Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi.

27 Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum.

PRIORI sententiā secunda redditur ratio cauendæ curiositatis. Plurima enim, inquit, super sensum, hoc est, supra intelligentiam & captū hominum ostensa sunt tibi: Græcè enim est, *πλεονακαρ τ σολισως ανδραπωρ υπειδειχθησοι*: hoc est, plura enim quàm sensus hominum capiat, ostensa sunt tibi. Quo significat non omnia quæ ostensa sunt curiosè inquirenda, quod pleraque captum nostrum excedant: Aut inter ea quæ nobis ostensa sunt, & quæ vel scire vel facere nos oportet, esse multa quæ vires nostræ intelligentiæ superant, vt satis sit in illis ingenium occupari, nec debeat etiam ad alia transcendere. Tertia deinde subiicitur ratio, à curiositate scientiæ dehortans, cum dicit: Multos enim supplantauit, &c. Quod Græcè est, *Μυλτος enim* *decepit opinio eorum vana, & cogitatio mala labefecit mentem vel mentes eorum*. Est enim pro supplantauit, *ιπλανησερ*, *decepit*, quod etiam Latinis significat nonnunquam supplantare. Et pro sensus, est *δινοιαρ* vel *λογιοιας*, hoc est, mentem vel mentes. Sed interpres sæpe sensum pro mente ponit & pro intelligentia. Significatur ergo multos deceptos & vanos effectos, quod suspicarentur & opinarentur se intelligere quæ nō intelligebant, nec intelligere poterant, quemadmodum patuit in philosophis plerisque & hæreticis, qui dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Sequitur post hæc in æditione Complutensi sententia, quam nec nos nec Germanicum exemplar habet: Pupillas non habens carebis luce, intelligentiæ autem expers, ne profitearis. Quo significatur, cognitionem in professione debere esse quasi pupillam in oculo, qui lucē percipere non potest, nec toti corpori eam communicare, si careat pupilla, hoc est, visu qui in pupilla residet. Ita cognitionis expers non potest alijs lucem cōmunicare, vnde à professione & doctrina abstinere debet.

Roma. 1.

- 28 Cor durum habebit malè in nouissimo, & qui amat periculum, in illo peribit.

COr durum, vocat cor pertinax & obstinatum in malo, & in sua præconcepta opinione, quodque non cedit aliorum monitis: id est ali-
quandiu toleretur à Deo propter poenitentiam, tamen in nouissimo, hoc est, tandem malè habebit, quia affligetur malo, idque eo grauius, quia iuxta Paulum secundum duritiam suam & impoentens cor suum thesaurizauit sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Talis etiam rectè dicitur amare periculum, quia sic se gerit ac si amaret, dum monitus de periculo vitare illud nõ vult, proinde dignus est qui in illo quod amauit pereat. Generaliter tamen amat periculum omnis peccator, qui id amat in quo subest periculum. Et videtur hæc generalis sententia subiuncta, occasione curiositatis à qua dehortatus est, monstrato periculo quod illi subest, vt significet meritò curiosos illos perituros, si periculo demonstrato pergant in sua curiositate. Bene etiam post præcepta humilitatis subiicit quædam contra superbos, qui duro corde salutaria monita non recipiunt.

- 29 Cor ingrediens duas vias non habebit successus, & prauum cor in illis scandalizabitur.

Hanc sententiam Græca nunc non habent, conuenientem tamen habet sensum. Quod autem cor ingrediatur duas vias, ex superiori capite intelligitur, nempe quod non sincerè Deum quærit, sed duobus dominis vult seruire. Huiusmodi dicit scandalizandum in illis duabus vijs, hoc est, scandalum & offendiculum passurum atque ruinam, per hoc quod non sincerè rectam viam ambulat, sed duas vias sectatur, partim Deo, partim mundo seruiens. Legitur autem hic versus variè. Nam pro; successus; quidam libri habebant, requiem: alij, successus vel requiem: pro prauum cor, quidam habent prauicors, alij prauicordius, alij prauus corde, alij praui cor. Tanta est codicum varietas.

- 30 Cor nequam grauabitur in doloribus, & peccator adijciet ad peccandum.

Græca pro, cor nequam, rursus habent vt prius, καρδία σκληρά, Cor durum, quod verè dicitur cor nequã, vt quod sit deploratæ malitiæ. Hoc dicit grauandum in doloribus, quia sibi semper maiores & grauiores parat dolores & mala, thesaurizans sibi iram, quia peccator, hoc est, qui peccatis totus est deditus, nullis monitionibus reuocatur à peccatis, sed præcedentibus peccatis semper adijciet ad amplius peccandum. pro quo Græcis est; Peccator addet peccata super peccata.

- 31 Synagogæ superborum nõ erit sanitas, frutex enim peccati eradicabitur in illis, & non intelligetur.

PRo synagoga, Græcis est, ἐν ἱσραῦλ, aut ἱσραῦλ. Hac autem dictione capite superiori & alijs locis vtitur interpretes pro punitione & malo quod alicui inducitur atque infertur. vnde sensus est; In punitione superbi non est sanitas, hoc est, superbi qui noluerunt audire salutaria monita, sed ea duro corde reiecerunt, perseverantes in peccatis, cum tempus punitionis illis aduenerit, punientur sine reparatione & curatione. Noster legisse se declarat συναγωγή. Quod sequitur, aliter Græca sic habent; Viæ eius eradicabuntur, planta enim malitiæ radices misit in eo. hoc est, quoniam malitia ita in ipso hæsit & fixa fuit vt radices firmas in eo miserit, nec vllis monitionibus ab ea diuelli se passus est, ideo suo tempore viæ eius penitus eradicabuntur, vt restitui non possit. Vnde facilè intelligi potest quomodo nostra lectio sit accipienda, nempe; Congregationem superbiorum, qui nunc nullam volunt admittere curationem, suo tempore etiam sine curatione perdendam, quia frutex peccati, hoc est, omnis eorum ad peccandum potestas, in quam bene radicati videntur & firmati, eradicabitur pœnitus & tolletur ab eis, ita vt amplius non intelligatur, nec agnoscat esse vel fuisse, Psalm. 36. hoc est, tolletur sic vt non supersint reliquiæ, iuxta illud; Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros libani: Et transiui, & ecce non erat: quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.

32 Cor sapientis intelligitur in sapientia, & auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam.

GRæca habent; Cor hominis intelligentis cogitabit parabolam, & auris auditoris desiderium sapientis. hoc est; Cor hominis intelligentis meditatur sermones reconditos, eius cogitatio est in grauibus & abditis scripturæ sacræ sententijs & mysterijs, & aurem attentam desiderat sapiens, vel auris attenta desiderat sapientem, hoc est, non diuellitur ab eo, sed eum audire cupit. Vnde nostra lectio sic commodè accipitur; Cor sapientis agnoscutur per hoc quod sapientiam lubenter audit, atque de ea meditatur. Hoc enim conuenit cum eo quod sequitur; & auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Quidam libri habent, intelligetur, alij intelligitur, futurum tempus magis conuenit cum Græcis.

33 Sapiens cor & intelligibile abstinebit se à peccatis, & in operibus iustitiæ successus habebit.

¶ Hanc sententiam Græca non habent, & per sese facilis est.

34 Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis.

Post doctrinam humilitatis & modestiæ digreditur ad doctrinam beneficentiæ omnibus egentibus exhibendæ, quam multis profequitur capite sequenti. Pro, resistit peccatis, Græcis est, ἐξίλασται & μαρτίας, hoc est, expiat peccata. Debet autem per comparisonem intelligi, vt sit sensus:

sensus: Sicut ignem extinguit aqua, &c. quomodo citat D. Cyprianus in sermone de eleemosyna, & lib. 3. ad Quirinū, vbi & pro, resistit peccatis, legit, extinguit peccatum. Sic citatur etiam in lib. de rect. Catho. conuer. in operibus August. Est autem apta hæc comparatio, consistens in hoc, quòd sicut ignem ardentem & lædentem aqua sic extinguit vt non lædat, imo ne sit quidem: ita eleemosyna sic peccata extinguit & expiat, vt quæ instar ignis hominem læderent & perderent, atque in ignem extinguibilem mitterent, amittant perdendi vim, & omnino esse desinant, quia intuitu eleemosynæ remittuntur. vnde Daniel; Peccata, inquit, tua eleemosynis redime. Noster ergo rectè dixit eleemosynam resistere peccatis, quia cùm peccata vrgeant & exigant vltionem, eleemosyna placando Deum illam impedit, & vt remittatur impetrat; Iudicium enim sine misericordia ei qui non facit misericordiam. Superexultat autem misericordia iudicium. Diuus Cyprianus in sermone de eleemosyna, per aquam mysticè intelligit baptismum, & per ignem, gehennam. Hic, inquit, ostenditur & probatur, quia sicut lauacro aquæ salutaris, gehennæ ignis extinguitur, ita eleemosynis atq; operationibus iustis delictorum flamma sopitur. Et quia semel in baptismo remissa peccatorum datur, assidua & iugis operatio, baptismi instar imitata, Dei rursus indulgentiam largitur.

Daniel. 4.

Iacob. 2.

35 Et Deus prospector eius qui reddit gratiam, meminit in posterum, & in tempore casus sui inueniet firmamentum.

Perperam hic versus legitur in multis libris qui habent; Et Deus prospector est eius qui reddit gratiam; vt deinde noua sequatur sententia, Meminit in posterum, & intelligunt relatiuum, qui, referri ad pronomen, eius, vt significetur Deum prospicere eum qui alteri gratiam facit & miseretur, cùm ad Deum debeat referri. Nam Græca habent, *ὁ κύριος ἀνταποδίδος χάριτας μίμνηται*, Et Deus reddens gratias meminit. Illud enim, prospector eius, non est Græcis. Legendum est ergo apud nos sine verbo, est; Et Deus prospector eius qui reddit gratiam, meminit in posterum; quomodo multos libros manuscriptos habere deprehendi. Et est sensus: Deus conspensor vel prospector ipsius eleemosynæ, Deus, inquam, qui retribuit gratias pro gratia alteri præstita, is meminit eius eleemosynæ in futuro tempore cùm mala incidunt, vt tunc intuitu eleemosynæ à malis præseruet, aut liberet eum qui fecit eleemosynam, & ille in tempore casus sui, hoc est, cùm inciderit in peccata, vel potius in calamitates aliquas, inueniet firmamentum, in quo scilicet consistat, vt non penitus pereat, sed sustentetur & conseruetur, hoc est, consequetur sustentationem & subleuationem intuitu misericordiæ præstitæ. Eleemosyna enim, inquit Tobias, ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras.

Tobiae 4.